

TRES-CENTS ANYS DE TOSSUDERIA, RESISTÈNCIA I DESENCAIX

Arnau Cònsul

La Història ha reservat el (trist) lloc d'honor per a l'any 1714 i és lògic: l'11 de setembre Barcelona capitulà i, amb el permís de Cardona i Mallorca, amb la Ciutat Comtal vençuda, va caure el país sencer; el darrer residu de la Corona d'Aragó. Però la guerra, que només pot entendre's des d'una perspectiva internacional, estava perduda des de tres anys abans.

Com a bona partida d'escacs, la Guerra de Successió Espanyola va revestir-se d'una complexitat difícil de capir i resoldre, si no s'estableixen bé els bàndols enfrontats i els propòsits que perseguia cadascú. Només així es pot arribar a comprendre perquè l'atzar d'una mort sobtada va capgirar les aliances com un mitjà, va precipitar converses de pau entre enemics irreconciliables i va accelerar l'armistici d'un conflicte a escala intercontinental en qüestió de mesos. Però, com que res no és perfecte, a l'incendi que feia més d'una dècada que durava li va quedar un darrer focus viu, l'últim reducte resistent, una nosa per a les grans potències del moment. Durant força anys van anomenar-ho "el cas del catalans", però a poc a poc

tots els implicats van anar fent la vista grossa, lamentant els fets i, en definitiva, oblidant un poble que s'havia sumat a la guerra empès per un dels bàndols, el que lideraven Anglaterra i el Sacre Imperi Germànic. És cert que amb el desenvolupament de les hostilitats, el Principat de Catalunya va acumular prou motius com per abraçar la causa de Carles d'Àustria, l'Arxiduc, i no mirar mai més endarrere, però fóra bo recordar que d'entrada els catalans havien jurat Felip V com a rei i que no van entrar en combat fins al quart any de guerra. En trista compensació, abandonats de tothom, van sortir-ne més tard que ningú, un any després de la signatura del Tractat d'Utrecht (1713) que hi havia posat el punt i final. De manera que els exèrcits francesos, principal suport de la causa felipista, van poder concentrar-se en un sol objectiu: la derrota catalana era qüestió de temps. Essent així, per què no van deixar de combatre abans?

Els bàndols (i els motius)

Cal recapitular uns anys i, ni que sigui breument, situar cadascú al bàndol que li

corresponia. D'entrada el desencadenant: Carles II d'Espanya, de la família dels Habsburg, morí sense descendència l'any 1700 i nomenà hereu Felip d'Anjou, nét del poderós rei francès Lluís XIV –no sense rebre tota mena de pressions per part de l'ambaixador gal i el *lobby* que havia establert dins la Cort castellana. Amb el nom de Felip V jurà el càrrec tant a Castella com a la resta de regnes i, amb Catalunya, va tenir un gest que l'honorà: convocar Corts, que no se celebraven des de 1599. Les reunions es van allargar uns tres mesos i van tancar-se amb un balanç positiu: es va legislar, es va desbloquejar el sistema i el rei va jurar lleialtat a les Constitucions. Però, mentre a la península Ibèrica tot transcorria amb certa normalitat, l'emperador del Sacre Imperi Germànic considerava que, per consanguinitat, la seva família també tenia dret al tron espanyol i no li va ser difícil trobar aliats: els més importants Anglaterra, enemiga acèrrima de França, i els Països Baixos, que van formar la Gran Aliança de La Haia, a la qual més endavant s'hi van integrar Portugal, Savoia i diferents estats alemanys. L'objectiu de tots plegats era evitar que la creixent potència francesa sumés els immensos territoris de l'Imperi espanyol a les Amèriques.

Queda clar, doncs, que la Guerra de Successió va ser un conflicte internacional i els primers combats van tenir lloc en territori italià, on la monarquia espanyola posseïa un bon grapat de ducats i regnes, i després passaren al nord, en paratges de l'Imperi germànic. De manera que la primera acció bèl·lica a la península Ibèrica no es va produir fins tres anys més tard de l'inici del conflicte, l'any 1704: la presa de Gibraltar per part dels anglesos,

i pocs mesos després que l'emperador decidís nomenar el seu germà Carles com a pretendent de les Corones de Castella i Aragó. Fou en nom seu que la flota britànica, amb ajut holandès i participació d'alguns catalans, es van fer amb el port clau per controlar l'accés al Mediterrani. Començava així el predomini aliat de la llarga guerra. De fet, des d'aquest moment i fins al 1710, malgrat alguns contratemps importants, el domini angloaustríac va ser abassegador, sobretot arreu del continent europeu. És cert que el 1707, els felipistes van aconseguir una victòria importantíssima a la famosa batalla d'Almansa, que els va donar la clau per a entrar als regnes de València i Aragó, i que acabà sent decisiva per al futur de la guerra i la decisió dels catalans, però en el global de la immensa partida d'escacs, els aliats duien avantatge. Tant és així que el 1708, després d'unes derrotes humiliants al nord de França, Lluís XIV va començar a negociar amb els aliats: estava disposat a renunciar a tots els territoris espanyols menys a Nàpols i Sicília. Els britànics van collar-lo massa, demanant-li que enviés exèrcits contra el seu propi nét, a Espanya –l'únic indret on duia la davantera– i el sobirà francès va preferir trencar les converses i continuar lluitant.

Mentrestant, en un racó de l'escaquer, els catalans s'havien sumat a l'aliança convençuts pels britànics i farts que totes les promeses i concessions que Felip V els havia fet durant les Corts en què l'havien nomenat rei, fossin reiteradament incomplertes pels virreis i governants borbònics. Per això, el 1706 van acceptar el candidat austriacista, al qual, després de fer-lo passar igualment per les Corts, van coronar com a Carles III.

La intervenció de la Vella Dama

L'any 1710 va representar el punt d'inflexió de la guerra, tot i que el remat no vingué fins l'any següent. Malgrat les derrotes en territoris valencians, les tropes aliades començaren un nou avanç victoriós cap a Madrid (que havien conquerit i perdut en pocs mesos el 1706), que va quedar aturat a Brihuega i a Villaviciosa quan arribaren tropes franceses a auxiliar les castellanès: era la resposta de Lluís XIV a la petició britànica d'atacar Felip V. D'altra banda, lluny d'allí, el panorama començava a torçar-se pels manaires anglesos: en les eleccions d'aquell mateix any, la societat votà pel canvi. Feia un cert temps que els aires antibel·licistes bufaven per l'illa, animada per dos noms il·lustres de la literatura anglesa: Jonathan Swift, autor d'*Els viatges de Gulliver*, i Daniel Defoe, pare de *Robinson Crusoe*, que havien criticat el govern dels *whigs*, el partit liberal, per iniciar la guerra i no saber sortir-ne. Els *tories*, partit conservador, es van fer amb les regnes de la Gran Bretanya i el primer objectiu va ser negociar la sortida del conflicte a canvi que França els garantís substancials concessions comercials. Tenien la paella pel mànec i sabien que el rei francès estava disposat a gairebé tot. Si comptem que ells havien estat els principals instigadors de la guerra, aconseguir un bon acord era clau perquè la retirada no quedés com un acte de covardia. El més greu, és clar, és que aquestes primeres converses van ser secretes i a esquenes del principal interessat, l'emperador germànic.

Tot i la rellevància d'aquests primers contactes, que més que traçar el camí de la pau, anaven dirigits a la sortida "honrosa" del conflicte de la Gran Bretanya, el fet

determinant de la guerra el va decidir l'atzar d'una mort inesperada: la Dama va jugar un paper cabdal en aquesta partida d'escacs segant la vida de Josep I, emperador de l'Imperi Germànic, el 17 d'abril del 1711. Com que no tenia fills, en quedar vacant el tron imperial, el seu germà, l'Arxiduc Carles, es convertí en emperador. Amb el nou panorama, a Anglaterra i a Holanda ja no els interessava ajudar-lo a guanyar la guerra: si Carles es convertia en l'amo de l'Imperi espanyol essent emperador germànic, sumaria un poder tan extraordinari com inconvenient. Les coses haurien pogut anar d'una altra manera, perquè la mort també va endur-se tres pretendents al tron francès i va deixar Felip d'Anjou precedit només per un nen de dos anys de salut delicada, com a hereu de la corona. Però el vailet va resistir i amb el temps es convertiria en Lluís XV, mentre que Felip va ser obligat a renunciar solemnement al tron francès.

Cinc dies després de la mort de l'emperador, francesos i anglesos ja havien arribat a un acord de no-agressió i, tot i que les converses oficials no van començar fins el 1712, el que van pactar llavors, a grans trets, és el que va resultar més endavant del Tractat d'Utrecht –senyal evident que les converses venien de força temps abans de la mort de Josep I. El cas és que amb els anglesos fent mutis i deixant de subvencionar la guerra fins a retirar tots els soldats que tenien en combat, i amb el candidat austriacista instal·lat a Viena com a Carles VI i sense cap recolzament internacional, els catalans – als quals s'havien unit tots els austriacistes valencians i aragonesos que havien fugit dels seus regnes ocupats pels Borbons – van decidir seguir lluitant. Per què? És cert que la marxa de l'Arxiduc no va suposar el

seu abandonó militar, que tropes imperials van seguir combatent a favor seu i que l'emperadriu Elisabet va quedar-se a Barcelona com a governadora, però no ho és menys que la derrota era qüestió de temps; al capdavant, els qui finançaven els exèrcits eren els anglesos i quan la pau d'Utrecht va segellar-se oficialment, a Carles VI no li va quedar més remei que fer tornar la seva esposa i totes les tropes que quedaven al Principat. En aquest punt, a principis de juliol de 1713, els representants de Felip V van convidar els governants barcelonins a rendir-se... però la resposta fou un no rotund, el mateix que els dirigents catalans anaren repetint, en les successives propostes borbòniques, fins l'11 de setembre de 1714.

El perquè de la resistència

La resposta és simple: els catalans sabien el que els esperava amb l'arribada del rei francès, des de feia una colla d'anys; l'exemple valencià i aragonès, després la derrota a Almansa el 1707, era escruixidor. A més d'una repressió cruenta que incloïa la crema de pobles, amb Xàtiva com a màxim exponent (arrasada per complet, esborrada dels mapes canviant-ne el nom), s'havien prohibit els furs propis i imposat el Decret de Nova Planta, que en essència era el model absolutista francès, que ja funcionava a Castella en temps dels Àustries, però que la Corona Catalanoaragonesa havia combatut amb braó, defensant el que considerava la seva característica més substancial: un sistema parlamentari on el rei demanava –no imposava– a les

Corts i estava limitat per la llei. El que va moure els barcelonins, els cardonins i a les darreres partides austriacistes que campaven pel Principat a no rendir-se va ser una qüestió d'honor: calia lluitar per conservar el que *“nostres antecessors a costa de sa sang gloriosament alçaren i nosaltres devem, així mateix, mantenir”*. Més clar, l'aigua, encara que la decisió impliqués un enrocament en una postura cada vegada més nihilista, que resumeix perfectament el lema de l'estendard que els assetjats feien onejar a Montjuïc, ja el 1714: *“Privilegis o mort”*. I el de Cardona: *“Viurem lliures o morirem”*.

Del com aquesta postura va prendre tints quasi místics, que van portar a creure que la resistència a ultrança equivaldria a un miracle final, de com la Ciutat Comtal va suportar un setge amb bombardeig continu que va causar l'admiració de mitja Europa, o fins i tot com Catalunya va viure des de 1713 com una República *de facto*, són temes que no pertocquen enguany, ja en tindrem temps d'aquí a tres estius. Per ara, quedem-nos amb els mots d'alguns anglesos que, conscients de la traïció, van publicar llibres i opuscles on es plantejaven: *“Abandonarem un poble fidel, l'únic crim del quals consisteix a haver-se adherit a nosaltres? [...] El mot ‘catalans’, no serà sinònim de la nostra deshonra?”*. Diuen que quan un ministre britànic va provar d'estovar Felip V per trobar una solució pacífica i pactada pels catalans, aquest va espetar-li: *“Señor: ¿no rompereis la paz por una bagatela?”*.

Fa tres-cents anys que provem d'encaixar-la, la bagatela-la.